

POSTMODERNA DIPLOMACIJA

Povzetek. Nastanek in razvoj diplomacije je vezan na teritorializacijo družbenih skupnosti, njihova različna oblika v konkretni zgodovinski situaciji pa je narekovala tudi pojavno obliko diplomacije. V njenem razvoju opazamo štiri velike faze, in sicer prvotno, klasično, moderno in postmoderno diplomacijo. Ključna kriterija za njihovo razločevanje sta kategoriji prostora in družbeno-funkcionalne bližine. V razvoju diplomacije opazamo naraščajočo progresivno dinamiko glede njenih pojavnih oblik, metod dela in novih vsebin ter hkratno manjšanje časovnih obdobj posameznih faz. Postmoderna diplomacija je strukturna nadgradnja predhodnih vrst in je vezana na procesa deteritorializacije in dehierarhizacije. Evropski integracijski proces sodi med ključne pokazatelje soodvisnosti, ki postaja temeljno obeležje mednarodnih odnosov v obdobju globalizacije.

Ključni pojmi: država, diplomacija, postmoderna diplomacija, zgodovinska situacija, prostor, integracijski procesi, soodvisnost, globalizacija.

Uvod

Razmišljanje o diplomaciji, ki bi jo uvodoma in ne samo za potrebe tega besedila v splošnem smislu lahko razumeli kot obliko mednarodnega dialoga in v tem okviru pretežno meddržavne bilateralne in multilateralne komunikacije, nas sooči z vprašanjem o okoliščinah in oblikah njenega nastanka in delovanja. Pri tem izhajamo iz predpostavke, da je diplomacija nastala v določenih okoliščinah, ki so narekovele pojavne oblike tako njenega nastanka kot poznejšega delovanja in razvoja. Prav tako si pri tem nadalje pomagamo z mislijo, da je diplomacijo mogoče opredeliti z različnih zornih kotov in da si pri tem take definicije ne prihajajo v nasprotje, temveč ravno nasprotno – da se dopolnjujejo in nadgrajujejo. V tem besedilu bomo poskušali prikazati in analizirati tisti del na diplomacijo vezane razvojne dinamike, ki bi ga lahko vsaj pogojno imenovali postmoderna diplomacija, ob tem pa bomo

* Doc.dr. Milan Jazbec, vodja Sektorja za načrtovanje politik in raziskave na Ministrstvu za zunanje zadeve RS.

obravnavali okoliščine nastanka in značilnosti delovanja te vrste diplomacije. V tem okviru nas zato predvsem zanima, ali lahko govorimo o tej vrsti diplomacije, ali jo je (že) mogoče teoretično utemeljiti ter kakšne so njene značilnosti in v čem se razlikuje od predhodnih vrst oz. faz.¹

Teoretično-razvojni okvir

Kot smo uvodoma nakazali, »obstajajo številne in različne, vendar v bistvenih točkah ne nasprotujoče si definicije diplomacije.«² (Benko, 1998: 39)

Po Barstonu (2006: 1) se »diplomacija ukvarja z upravljanjem odnosov med državami in med državami ter ostalimi dejavniki. Z državne perspektive se diplomacija ukvarja s svetovanjem, oblikovanjem in izvajanjem zunanje politike. Kot taka je sredstvo, s katerim države prek svojih formalnih in drugih predstavnikov, kakor tudi prek ostalih dejavnikov, izražajo, usklajujejo in zagotavljajo delne ali splošne interese, uporabljajoč pri tem dopisovanje, zasebne pogovore, izmenjavo pogledov, prepričevanje, obiske, grožnje in ostale podobne dejavnosti.«

Bohte in Sancin (2006: 25–26) pravita, da se pojem diplomacija pojavlja in uporablja v različnih pomenskih odtenkih in da ga je mogoče obravnavati z različnih vidikov, pri čemer opredelita štiri: »Prvi vidik: pojem diplomacija v širšem smislu se uporablja kot sinonim za zunanjo politiko in dejavnost države v mednarodnih odnosih. Drugi vidik: v številnih državah se opredeljuje izraz diplomacija v pozitivnem smislu kot takt, pozornost, vljudnost ali olika, včasih pa negativno kot dvoličnost, neiskrenost, nemoralnost, zvitost. Tretji vidik označuje spretnost, obvladovanje znanja in metod te dejavnosti pri nastopih v mednarodni politiki. Četrty, diplomacija pomeni poklic, kariero (diplomatska služba) in zajema vse funkcije, ki jih izvaja diplomat.«

Kot ugotavlja Berridge (2005: 1), je »diplomacija komunikacija med uradnimi osebami, oblikovana za promocijo zunanje politike tako s formalnimi sporazumi kot s taktnim prilagajanjem.« Vendar je v sodobnih mednarodnih odnosih »diplomacija samo eno od sredstev zunanje politike oziroma načinov komuniciranja med državami« (Benko, 1998: 40). Pri tem je »njen osnovni namen omogočati državam, da uresničujejo svoje zunanjepolitične cilje brez uporabe sile, propagande ali prava« (Berridge, 2005: 1), iz česar izhaja, da je sposobnost pogajanj »najpomembnejša dejavnost, ki se izvaja v celotnem svetovnem diplomatskem sistemu«. (Berridge, 2005: 3) Kot taka je diplomacija institucija države, celo »najpomembnejša institucija naše skupnosti dr-

¹ Kot je že iz uvoda razvidno, uporabljamo pri obravnavi diplomacije več različnih označb: faza, vrsta in oblika. Z njimi hočemo opozoriti na različna tolmačenja pojavnosti diplomacije, ki je odvisen od konteksta obravnave in od sporočilnosti konkretne ubeseditve pa tudi od njenega tukajšnjega namena.

² V besedilu izhajamo prvenstveno, kot je razvidno, iz Benkovega (1998) prispevka *Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti*.

žav« (Berridge, 2005: 1), »ki ji je na formalni ravni poverjena naloga vzdrževati stike z drugimi subjekti v mednarodni skupnosti in s temi stiki promovirati njene interese, upoštevajoč, da je družba substrat države«. (Benko, 1998: 40) Ne da bi imeli ambicijo po nadaljnjem predstavljanju pojmovanj diplomacije (prim. npr. Bohte in Sancin, 2006: 25–35 in Jazbec, 2002: 119–128) zatorej zapišimo, da je diplomacija »institucija družbe, organizirane v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov z nalogo, da na posredni in formalizirani ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj vsklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi«. (Benko, 1998: 40)

Kot smo prav tako uvodoma nakazali, »za vse mednarodne institucije in institute, s tem pa tudi za diplomacijo, je mogoče reči, da so nastale(i) v 'funkciji zgodovinske situacije', kar pomeni, da so v različnih zgodovinskih obdobjih izražene potrebe in interesi narekovale njihov nastanek in zagotavljalje njihov razvoj«. (prav tam)

Zgodovinska situacija kot splošno načelo in metodološka osnova tukajšnjega teoretično-razvojnega okvira se v konkretnem smislu torej kaže skozi različna obdobja, v katerih so se izražale potrebe in interesi držav kot družbenih substratov oz. državnih vladarjev, ki so v pretežnem delu zgodovinskega razvoja predstavljali, v nekaterih obdobjih pa celo poosebljali države. Te potrebe in ti interesi so – odvisno od njihove vsakokratne razvitosti tako znotraj držav kot tudi zunaj njih – najprej narekovali nastanek in potem še zagotavljali obstoj diplomacije v taki obliki in v takem vsebinskem smislu, kot je bilo to v določenem obdobju potrebno, da je diplomacija zmogla v mednarodno skupnost prevajati zunanjepolitične cilje posameznih subjektov in si prizadevati za uresničevanje teh ciljev.³ To pa obenem tudi pomeni, da je vsakič, tj. v vsakem zgodovinskem obdobju (ne glede na kakšno in katero konkretno obliko mislimo s tem) obstajala tudi konkretna oblika teh institucij oz. institutov in v našem primeru diplomacije, skozi katero se je kazalo njihovo delovanje. Kot je iz zgodovine diplomacije splošno znano, lahko navedeno ponazorimo z delovanjem vsaj dveh takih njenih vrst, in sicer klasične diplomacije, ki je doživela svoj vrh v 19. stoletju (Benko, 1998: 54–55), in moderne diplomacije, ki je zaživela v 20. stoletju (Anderson, 1993: x; Benko, 1997a: 260; Jazbec, 2002: 132–143). Nadalje lahko še ugotovljamo, da ne govorimo samo o pojavu in razvoju diplomacije, temveč tudi o njeni kontinuiteti, dinamiki in adaptaciji ter posledično še o njenem nadgrajevanju skozi posamezna zgodovinska obdobja.

Iz predstavljenih misli tako posledično izhaja logična funkcija potrebnosti diplomacije, saj »tudi tektonski premiki v strukturi mednarodne skupnosti niso zmanjšali potrebe po obstoju in delovanju diplomacije.« (Benko,

³ Benko (1998: 44) to opiše tudi kot razlaganje potreb in interesov družbe navzven.

1998: 41) Celo več, »spričo vse močnejšega uveljavljanja sindroma soodvisnosti med globalnimi družbenimi skupinami /.../ diplomacija v njeni sodobni podobi sprejema nove naloge in pogloblja svoje funkcije«. (Benko, 1998: 41; o tem več v npr. Jazbec, 2004) Po našem mnenju je iz teh razglabljanj že dovolj očitna razvojna dinamika diplomacije oz. vsaj teoretična podlaga zanjo, ki utemeljeno kaže na sposobnost diplomacije, »da se organizira na način, ki bo ustrezal novim potrebam, ki niso več omejene zgolj na 'čisto' ali pa 'visoko' politiko«, (Benko, 1998: 42) kar se dogaja vsakič in vedno, ko diplomacija vključuje nove vsebine, ki so odraz specifičnosti vsakokratne zgodovinske situacije. (Za obširnejšo strukturno elaboracijo navedenega prim. npr. Benko, 1987, 1997a in 1997b.)

Za obravnavo razvojne dinamike diplomacije in za ugotavljanje njenega premika v fazo postmoderne diplomacije je treba v našo razpravo vpeljati še kategorijo prostora. Zanj Benko (1998: 41-42) ugotavlja, da je bil po eni strani prostor v smislu geografske bližine ali pa oddaljenosti odločujoča kategorija za razmah mednarodnih odnosov in da je po drugi strani z razvojem prometne in komunikacijske tehnologije praktično usahnil pomen prostora kot ene od bistvenih determinant za razvoj interakcij v mednarodni skupnosti. Tako razumljena pomembnost prostora se posebej »povečuje tedaj, ko se povezuje ali pa celo staplja s kategorijo t. i. družbeno-funkcionalne bližine« (prav tam), s katero Benko razume »komplementarnost potreb med posameznimi globalnimi družbami in njihovimi strukturnimi elementi, ki vsebujejo takšne fizične, strukturne in kulturne attribute, ki to komplementarnost uresničujejo s kooperacijo trgovskega ali pa kakega drugega materialnega ali pa nematerialnega značaja«. (prav tam) Navedeni poudarek je za našo razpravo pomemben, ker sta različna razvitost strukturnih elementov posameznih družb in premagljive geografske razsežnosti med njimi v ključni meri vplivala na vsebino in obliko diplomacije v posamezni zgodovinski situaciji.

V obdobju intenzivne družbene deteritorializacije in dehierarhizacije (prim. npr. Mlinar, 1995 in Jazbec, 2007a) se nam tako prostor - pa ne samo za potrebe tega teksta - namreč po eni strani kaže kot osnova za razvoj interakcij med subjekti v mednarodni skupnosti in po drugi strani kot tista možna točka, v kateri bi lahko ugotavljali premik od moderne k postmoderne diplomaciji. Od tu pa je povsem samoumeven korak k naslednjemu vprašanju: ali, in če da, kaj bi bilo v tem smislu nadomestilo za kategorijo prostora in za funkcijo, ki jo je opravljal v razvoju mednarodnih odnosov in diplomacije.

Moderna diplomacija

V dosedanjem razvoju so posamezne faze diplomacije obsegale različno dolga zgodovinska obdobja.

Tisto, ki zajema čas do konca tridesetletne vojne oz. do westfalskega mirovnega kongresa leta 1648 – ta dogodek predstavlja prelomnico v celotnem razvoju ne samo diplomacije kot tu obravnavanega osrednjega fenomena –, je gotovo najdaljše: »Obdobje občasnega pošiljanja diplomatskih predstavnikov na izvrševanje posameznih nalog zajema največji del zgodovinskega razvoja diplomacije.« (Bohte in Sancin, 2006: 43) Okvirno je možno oceniti, da gotovo traja najmanj tisočletje. Lahko bi ga poimenovali obdobje prvotne diplomacije,⁴ njegova temeljna značilnost pa je, da govorimo o zametkih diplomacije⁵ oz. o prvotnih oblikah diplomatske prakse, ki jim je značilno, da so vezane na teritorialne skupnosti oz. na »regionalne mednarodne skupnosti«⁶ (Benko, 1998: 41) in ne na nacionalno državo. Iz diplomatskega delovanja npr. grških polisov pa je vsekakor že mogoče ugotavljati vezanost diplomacije na državo, ki izhaja iz ekskluzivnosti teritorija, saj »prav pojav teritorializiranih družbenih skupin v bistvu uvaja razvoj mednarodnih odnosov« (Benko, 1998: 43)

Vendar je slednje po našem mnenju značilnost predvsem tiste faze, ki se pričinja s procesi, spodbujenimi z že omenjenim letom 1648. Med njimi izstopa prekomorska kolonialna ekspanzija evropskih sil, ki »je po eni strani sovpadala z razvojem nacionalnega trga in moderne nacionalne države, po drugi strani pa z nastajanjem svetovnega trga in univerzalne mednarodne skupnosti« (Benko, 1987: 42–43) V tem obdobju se dokončno vzpostavi jasna soodvisnost med državo in diplomacijo, ob tem da je država okarakterizirana kot »v bistvu emanacija ekskluzivnosti teritorializiranih družbenih skupin enih proti drugim«. (Benko, 1998: 44) Za državo, kakršno poznamo od tega časa dalje, je »materialna podlaga te ekskluzivnosti /.../ teritorij« (prav tam), nad katerim uresničuje svojo suverenost. Že relativno zgodnjo soodvisnost med takimi teritorializiranimi družbenimi skupinami je mogoče razumeti »kot izhodišče za mednarodne odnose« (Benko, 1998: 45), pri čemer moramo takoj opozoriti na dejstvo, da »vanj vstopa diplomacija kot institucija države, kot faktor državne politike in državnih interesov, na kakršenkoli način se ti interesi strukturirajo in artikulirajo«. (prav tam)

Zato je v tem smislu temeljna značilnost tega obdobja, da govorimo o pojavu klasične diplomacije, ki je, kot smo že omenili, doživela svoj vrh v 19. stoletju. V njegovi drugi polovici pa se pojavijo prvi otipljivi zametki oz. elementi naslednje razvojne faze, tj. moderne diplomacije, ki se dokončno izoblikuje v začetku 20. stoletja. Na to vplivata predvsem dva dogodka, in sicer konec prve svetovne vojne, ki je s sistemom mirovnih pogodb vzposta-

⁴ Izraz *uvajam v delu* *Vojaška in obrambna diplomacija*. (Jazbec, 2007b)

⁵ Navedene oblike diplomacije se vežejo na »zametke 'mednarodnih' odnosov« v začetnih oz. »v predhodnih obdobjih in tipih človeškega skupinskega življenja«. (Benko, 1998: 43)

⁶ V mislih imamo predvsem državne strukture egipčanske, mezopotamske, indijske, kitajske ali pa kake druge regionalne skupnosti. (Benko, 1998: 42)

vil precej drugačna in bolj zapletena razmerja med akterji tedanje mednarodne skupnosti (pojavo se je tudi precej novih akterjev, npr. Češka, Jugoslavija itd., nekateri pa so razpadli, npr. Avstro-Ogrska in Osmanski imperij), in nastanek Društva narodov (DN), prve mednarodne organizacije v današnjem pomenu tega termina. (Prim. npr. Jazbec, 2002; Sen, 1988 itd.) Ugotovimo lahko, da je drugo veliko obdobje v razvoju diplomacije trajalo okvirno tri stoletja in da je njegova zgodovinska situacija »proizvedla«, kot smo videli, klasično diplomacijo.

In posledično ugotavljamo, da je 20. stoletje tisto, ki ga kot tretjo razvojno fazo obeležuje moderna diplomacija.⁷ Slednjo razumemo po eni strani kot vsebinsko in oblikovno nadaljevanje klasične in po drugi strani kot prav tako razumljen nastavek za pojav naslednje razvojne faze.

Moderno diplomacijo, če povzamemo po številnih avtorjih (Anderson, Barston, Benko, Cooper, Jazbec, Sen itd.), opredeljujejo zlasti naslednje bistvene značilnosti:

- a) Obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja, ki se ukvarja z diplomacijo, ter stalnih diplomatskih misij (rezidenčna diplomacija) v drugih državah in pri mednarodnih organizacijah.
- b) Vzpostavitev stalnega medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico in njenim diplomatsko-konzularnim predstavništvom pri subjektu akreditacije.
- c) Pojav novih, tj. dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja (parlamentarna diplomacija; osebna, neposredna diplomacija šefov držav in vlad itd.).
- d) Nastanek in razvoj multilateralne diplomacije, ki se manifestira predvsem skozi pojav in razvoj mednarodnih konferenc (*ad hoc* in stalnih) in mednarodnih organizacij (s stalnim osebjem in s specifičnimi pravili delovanja).
- e) Razširitev prvotne politične diplomacije z novimi, dodatnimi temami (vojaštvo, ekonomija, kultura, znanost itd.) in njihova ločitev od oz. iz prvotne, izključno politične, tako po nosilcih in ločitvi, dejavnosti kot po njihovi samostojni artikulaciji znotraj diplomatske dejavnosti, kar vpliva na ustrezno profiliranje diplomatskih predstavnikov (pojav specialnih atašejev), na družbeno spremenjeno in dopolnjeno funkcijo diplomacije (le-ta je vedno bolj opazna kot neposredno sredstvo za uresničevanje ekonomskih ciljev zunanje politike) in na njeno razvitejšo in zahtevnejšo organizacijsko podobo.
- f) Izrazit razvoj prometne in komunikacijske tehnologije je korenito spremenil način dela v diplomaciji, povečal zahtevo po zagotavljanju specifičnih informacij o subjektu akreditacije in o delovanju njegovih organov ter s tem pospešil vsebinsko in organizacijsko evolucijo diplomatske

---

⁷ Govorimo torej o samo enem stoletju, ki obeležuje delovanje ene vrste diplomacije.

prakse: obstoj stalne in sprotne, tj. dnevne komunikacije med zunanjimi ministrstvi in njihovimi misijami; povečanje pomena diplomatske navzočnosti pri subjektu akreditacije; povečan interes in vpliv javnosti in medijev ne le na zunanjo politiko, ampak tudi na diplomacijo; naraščanje obsega in vsebine mednarodnih stikov ne le med državami in njihovimi vladami, ampak tudi med nevladnimi institucijami, posamezniki itd.

- g) Izrazito povečanje števila držav v mednarodni skupnosti, skupaj s povečanjem števila ostalih subjektov mednarodnega prava, vpliva na okrepjen multilateralizem, hkrati se krepi tudi tendenca vzdrževanja stalnih bilateralnih stikov, oboje pa povečuje obseg diplomatskega komuniciranja.
- h) V diplomatsko prakso vstopajo nove teme, s katerimi se ukvarjajo diplomati, precejšen del teh tem pa je odraz karakteristik sodobne mednarodne skupnosti (npr. globalna varnost, ekologija in podobne teme postajajo zaradi svoje univerzalnosti in kompleksnosti rešljive le na globalni ravni).
- i) Sodobna diplomacija praviloma ne proizvaja več tajnih pogodb, saj določbe ustanovne listine OZN (kot so tudi nekdanjega DN) obvezujejo države članice, da vse sklenjene mednarodne pogodbe registrirajo v sekretariatu OZN, saj se v nasprotnem primeru nanje ne morejo sklicevati pred organi OZN.
- j) Moderna diplomacija, zlasti s svojo multilateralno dimenzijo, je odraz univerzalnega in globalnega sodobnega svetovnega dogajanja in pristopa k reševanju njegovih problemov. V tem smislu je vsekakor evolijska nadgradnja klasične diplomacije, ki je nastala in se izoblikovala v obdobju evropocentrističnega pogleda na mednarodne odnose.

Če bi izhajali iz predpostavke, da je klasična diplomacija⁸ temeljna dosejana razvojna stopnja diplomacije in bi jo na osnovi načel razvojne dinamike (kontinuiteta, dinamika, adaptacija in nadgrajevanje) primerjali z moderno, bi pri slednji ugotovili nekatere naslednje skupine značilnosti:⁹

- a) *Kontinuiteta*: prvi značilnosti (a in b) kažeta na čvrsto vez s predhodno, tj. klasično diplomacijo. To sta od obdobja italijanskih mestnih držav dalje temeljni značilnosti diplomacije ne glede na njeno aktualno pojavno obliko, ki opredelujeta njen modus.
- b) *Dinamika*: dve značilnosti (f in g) kažeta na pomen prostora in družbeno-funkcionalne bližine v njuni razvojni dinamiki. Vpliv obojega na dinamiko delovanja diplomacije je naraščajoč.

⁸ Anderson (1993: x) ji pravi »stara« diplomacija. Temeljne značilnosti klasične diplomacije podrobno predstavi Benko (1998: 54–55).

⁹ Ob tem poudarimo, da je težko vzpostaviti jasno mehansko ločevanje med temi značilnostmi, saj gre predvsem za njihovo strukturno stikanje in dopolnjevanje. Kljub temu ostaja kar nekaj značilnosti, ki predstavljajo relativno čvrst kriterij razločevanja.

- c) *Adaptacija*: vsaj dve značilnosti (e in h) kažeta na širitev vsebin in na večanje nabora tem, ki vstopajo v diplomatsko prakso oz. na njeno agendo.
- d) *Nadgrajevanje*: vrsta značilnosti (morda kar vse preostale štiri) kaže na celovitost razvoja diplomacije, na njeno vsebinsko nadgradnjo, na večanje metod delovanja in na širitev vsebin, s katerimi se diplomacija ukvarja.

Dodatno lahko zapišemo, da je temeljno strukturno obeležje klasične diplomacije bilateralizem, moderne pa multilateralizem. Vendar pa se v delovanju klasične diplomacije, zlasti v 19. stoletju, postopno pojavljajo in naraščajo zametki multilateralizma, v delovanju moderne diplomacije pa postajata bilateralizem in multilateralizem komplementarno delujoči strukturni značilnosti. Tak vtis sicer še ne postane izrazito prepoznaven z ustanovitvijo OZN, se pa okrepi z razvojem njenega sistema specializiranih mednarodnih organizacij, kar je bilo zlasti na zahodnoevropskem prostoru dopolnjevano s pojavom, učvrstitvijo in razmahom integracijskega procesa. Tedaj v njem postajajo opaznejši namreč tudi drugi igralci, zlasti EU (oz. EGS oz. ES) in Nato. Njegovo postopno pojavljanje tudi na drugih celinah oz. morda celo kar širitev z evropskega prostora na ostale pa zlasti proti koncu 20. stoletja in s tem tudi po koncu hladne vojne občasno kaže na to, kot da bi multilateralizem celo postal prevladujoča značilnost.¹⁰

Če na predstavljen razmišljanja o razvojni dinamiki diplomacije v minulem stoletju pogledamo še z drugačnega zornega kota, lahko ugotovimo, da se je v navedenem obdobju zgodovinska situacija nekajkrat korenito spremenila: eskalacijo konfliktnih razmerij v prvi polovici 20. stoletja, ki je, izhajajoč iz Evrope, zadobila globalne razsežnosti in je obeležena z obema svetovnjima vojnama in za katero bi lahko uporabili označbo druga tridesetletna vojna, (izraz uporablja Cooper, 1996) nasledi hladna vojna, oba tipa odnosov pa praktično obeležita skoraj celo stoletje. V sredini njegove druge polovice strukturna razmerja temeljito zamaje proces dekolonizacije, ki mu je na evropskem kontinentu sočasen tisti del širitve integracijskega procesa, ki se prepleta s t. i. mehкими temami in čigar nosilki sta predvsem Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi in Svet Evrope (SE). Konec hladne vojne in zlom bipolarizma tektonsko spremenita geopolitična in varnostna razmerja ter celovito mednarodno okolje, zaradi česar se ta dogodek po obsežnosti in

---

¹⁰ Menimo sicer, da tak vtis ni ustrezen, saj bilateralizem ostaja ključna strukturna značilnost tudi moderne diplomacije, vendar pa ne več edina. Res pa je, da je njegova funkcionalnost v celoti omogočana šele s komplementarnostjo z multilateralizmom. To lahko ponazorimo s prakso bilateralnih srečanj ob robu multilateralnih dogodkov (čeprav opažamo tudi prakso multilateralnih srečanj ožjega formata ob robu velikih multilateralnih srečanj, npr. zasedanje Natovega severnoatlantskega sveta na ravni zunanjih ministrov ob robu zasedanja generalne skupščine OZN), kar je posebej pomembno za diplomatsko komunikacijo malih držav, nastalih po koncu kolonializma in hladne vojne.

globini sprememb primerja s koncem tridesetletne vojne. (Tudi to primerjavo uporablja Cooper, 1996.) To so torej predvsem okoliščine, ki so po eni strani narekovale širitev bilateralizma in po drugi strani krepitev multilateralizma ter njuno sinergijo.

Prek njih pa smo prišli do zadostnega nabora tistih značilnosti, ki kažejo, da se je ob menjavi stoletja (oz. tudi tisočletja) vzpostavila nova matrica strukturnih značilnosti mednarodne skupnosti, ki je v primerjavi s predhodnimi podobnimi v celoti drugačna, čeprav izhaja iz njih. (Jazbec, 2005)

To so spremembe, ki so se po eni strani odigrale v zadnjih sto letih, po drugi strani pa izostrile in postale izrazito prepoznavne zlasti v minulem desetletju ter se kažejo z naslednjimi potezami (Benko, 1997a: 18–20):

- a) sodobna mednarodna skupnost je splošna in v njene okvire je zajet ves svet, zemljepisne razdalje ne igrajo več pomembne vloge;
- b) sodobni mednarodni pojav je globalni pojav, ki v svoji globalnosti povezuje različne dimenzije od političnih, vojaških, gospodarskih in drugih, v njem pa je izrazito navzoče povezovanje in vzajemna odvisnost med notranjim in zunanjim;
- c) značilnost sodobnih mednarodnih odnosov je v njihovi heterogenosti oz. v obstoju držav z različnimi družbenoekonomskimi sistemi in z različno stopnjo njihove družbene razvitosti, kar se po eni strani kaže v neskladju med razvitimi in nerazvitimi območji sveta, po drugi strani pa v sobivanju različnih stopenj intenzivnega mednarodnega udejstvovanja in v izboru različnih, ekonomski razvitosti posameznih subjektov, zlasti držav, ustreznih instrumentov in oblik njihovega nastopanja v čedalje bolj zahtevni strukturi mednarodne skupnosti;
- d) sodobna mednarodna skupnost je soočena, prvič v zgodovini mednarodnih odnosov in človeštva sploh, z vprašanjem preživetja, kar je tako posledica silovitega razvoja predvsem vojaške tehnologije kot tudi zamenjanja svetovne ekologije, oboje pa je svojevrstno opozorilo na naraščajoč pomen strukturne soodvisnosti sodobnega sveta in prav tako kaže na povečano zahtevnost pojavljanja in nastopanja v mednarodni skupnosti.

Tisto, kar je pripeljalo do pojava in oblikovanja moderne diplomacije z multilateralizmom kot njeno izstopajočo značilnostjo, je tudi pripeljalo – kot refleksija različnih oblik zgodovinske situacije – do spreminjanja nacionalne države in s tem tudi do spreminjanja diplomacije. Ključno vlogo je pri tem po našem mnenju odigral evropski integracijski proces kot tista oblika multilateralizma, ki je pomaknil na točki percepcije prostora in njegove vloge v spreminjanju diplomacije slednjo od njene moderne k postmoderni obliki.

Postmoderna diplomacija

Evropski integracijski proces ima svoje prepoznavne in jasne začetke v obdobju neposredno po koncu druge svetovne vojne, ko se je toliko okrepila njegova do tedaj nastajajoča kritična masa, da je bila možna tudi artikulacija na različnih in med seboj resda povezanih, čeprav ne tudi zlitih področjih. Vendar pa sta šele na tem utemeljen razmah multilateralizma in na njem utemeljena intenzifikacija integracijskega procesa, ki smo ji priča po koncu hladne vojne, torej pol stoletja pozneje, omogočila tolikšno predruženje zgodovinske situacije, da se je podoba diplomacije, ki jo je le-ta narekovala oz. oblikovala, pričela korenito spreminjati. Če bi aktualno podobo zgodovinske situacije poimenovali postmoderni svet, ki je glede na kategorijo prostora tipičen po tem, »da naj bi Evropo bolj ali manj v celoti sestavljale države, ki jim ne vlada več ozemeljski imperativ« (Cooper, 1996: 27), potem bi lahko ugotavljali naslednje njegove značilnosti (Cooper, 1996: 26):

- a) konec ločevanja med notranjimi in zunanjimi zadevami;
- b) medsebojno vmešavanje v (tradicionalne) notranje zadeve in medsebojno opazovanje;
- c) zavračanje sile kot sredstva za reševanje sporov in striktna kodifikacija pravil obnašanja. Ta pravila so samovzpostavljena. Nihče ne sili držav, da spoštujejo omejitve, ki jih nalaga Sporazum o omejevanju konvencionalne oborožitve v Evropi (CFE). Spoštujejo jih zaradi svojih individualnih interesov po vzdrževanju kolektivnega sistema. V enakem duhu se tudi razsodbe evropskega sodišča izvajajo prostovoljno, tudi kadar so nevšečne, saj so vse članice EU zainteresirane za spoštovanje vladavine prava;
- d) naraščajoča nepomembnost meja: to je posledica tako spremenjene vloge držav kot razvoja balističnih izstrelkov, avtomobilov in satelitov. Spremembe meja so manj nujne in manj pomembne;
- e) varnost je utemeljena na preglednosti, medsebojni odprtosti, povezanosti in medsebojni občutljivosti.

Navedena intenzifikacija je vezana na porast področij in na izrazito povečanje območja, ki ga je integracijski proces zajel. V samem bistvu sedanje situacije se nahajajo načela sodelovanja, odprtosti in zaupanja (njihov tako produkt kot pogojevalec je načelo soodvisnosti), kar velja za vsa področja delovanja aktualnih *substratov*, ki so zaradi dialektike neposrednih in posrednih mednarodnih odnosov postali »odprte družbe«. ¹¹ (Benko, 1998: 41–43)

Z opazovanjem logike razvoja in spreminjanja nacionalne države (Jazbec,

---

¹¹ Z neposrednimi mednarodnimi odnosi razumemo participacijo družbenih skupin in posameznikov na različnih straneh meja in s posrednimi participacijo organov držav na institucionalni ravni. (Benko, 1998: 41)

2002: 135–136) bi bilo zato mogoče v minulih letih, ko je menjava stoletja sovpadla z obsežnimi in tako rekoč vsestranskimi spremembami mednarodnega okolja, govoriti o krepitvi elementov postmoderne diplomacije, ki »imajo svojo osnovo v principu odpiranja notranjih zadev mednarodni kontroli, utemeljeni še posebej v številnih mednarodnih sporazumih (npr. CFE in Sporazum o omejevanju strateške oborožitve) in v delovanju številnih mednarodnih integracij (npr. OVSE, EU)«. (prav tam) Sklepamo lahko, da je postmoderna diplomacija zato »odprta diplomacija« (Cooper, 1996: 30), saj korespondira z odprto družbo oz. s postmoderno državo, ki jo lahko opazujemo v tistih sedanjih nacionalnih državah, ki participirajo v intenzifikaciji evropskega integracijskega procesa, kajti »EU je najbolj razvit primer postmoderne sistema«. (prav tam) Zaradi navedenega bi lahko kot časovni okvir izrazitejšega pojavljanja prepoznavnih elementov postmoderne diplomacije opredelili obdobje minulega desetletja oz. od leta 1995 dalje (čeprav za točko njegove *camere obscurae* jemljemo leto 1989). Tedaj se namreč EU poveča za tri nove članice (Avstrija, Finska, Švedska), ki so vse po eni strani izrazito razvite države z bistveno opredeljujočimi elementi postindustrijskih družb, po drugi strani pa se v EU vzpostavi pojmovanje širitvenega procesa kot enega ključnih opredeljitvenih karakteristik integracijskega procesa kot takega. In kot tretje bi morda lahko dodali trditev, da se v tistem obdobju že izoblikuje precej razpoznavna skupina držav, ki postavijo članstvo v EU kot svojo zunanjepolitično prioriteto in postanejo s tem najprej nosilke širitvenega procesa, pozneje pa nove članice v največji dosedaj sprejeti skupini.¹²

Ugotovitvi, da je 20. stoletje tisto, ki ga kot tretjo razvojno fazo obeležuje moderna diplomacija, moramo zato na tem mestu dodati ločitveni poudarek, da njegovo zadnje desetletje predstavlja precej izoblikovan in prepoznaven začetek četrte razvojne faze v istem razvoju, ki ga obeležuje postmoderna diplomacija.¹³

Izhajajoč iz razvojne dinamike različnih zaporednih zgodovinskih oblik diplomacije in upošteva je prej predstavljene značilnosti mednarodne skupnosti ter podoba sedanje zgodovinske situacije, bi lahko zapisali, da postmoderno diplomacijo določajo vsaj naslednje temeljne značilnosti (Jazbec, 2007a in 2007b):

- a) Obstoj stalne diplomatske organizacije in stalnega osebja, ki se ukvarja z diplomacijo, ter stalnih diplomatskih misij v drugih državah in pri mednarodnih organizacijah.
- b) Obstoj stalnega medsebojnega komuniciranja med državo pošiljateljico

¹² Pretežni del teh držav za enako prioriteto postavi tudi članstvo v Natu, katerega širitvena filozofija je pomemben del evropskega integracijskega procesa, ki mu, med drugim, dodaja še severnoatlantsko dimenzijo. Datum njihovega sprejetja v Nato je 25. marec 2004 in v EU 1. maj 2004.

¹³ Dodatno torej ugotavljamo, da je tretja razvojna faza konzumirala celo manj kot stoletje, zahvaljujoč, seveda, v tako kratkem času tako silovito strukturno spremenjeni zgodovinski situaciji.

in njenim diplomatsko-konzularnim predstavništvom pri subjektu akreditacije.

- c) Razmah dodatnih oblik mednarodnega diplomatskega komuniciranja (parlamentarna diplomacija; osebna, neposredna diplomacija šefov držav in vlad itd.), predvsem zaradi naraščajočega števila vrhunskih srečanj državnikov in zaradi naraščajočega števila držav članic različnih mednarodnih organizacij.
- d) Razmah instituta posebnih odposlancev (po eni strani se zvišuje rang visokih diplomatov, ki so nosilci odposlanske funkcije, po drugi strani pa je med odposlanci vse več bivših državnikov, zlasti šefov držav).
- e) Izrazit razmah multilateralne diplomacije, ki je posledica velikega porasta mednarodnih organizacij in naraščajočega števila poskusov reševati konflikte (nove, latentne in zamrznjene) s strani različnih subjektov.
- f) Izrazito povečana rekrutacija nediplomatov v diplomacijo, kar je predvsem posledica povečanega delovanja in širitvenih procesov. V primeru EU gre za strokovnjake z različnih, praktično vseh resorjev, v primeru Nata pa zlasti za rekrutacijo z varnostnega, obrambnega, vojaškega in obveščevalnega sektorja. Znotraj npr. SE in OVSE opažamo naraščajoče pojavljanje predstavnikov civilne družbe v mednarodni diplomatski dejavnosti, ki jim ti instituciji priznavata določen status.
- g) Zunanja ministrstva so kot rezultat navedenega dokončno izgubila primat oz. monopol nad izvajanjem zunanje politike in diplomacije. Ostajajo njun najpomembnejši izvajalec, vendar pa je koordinacija zunanje politike zaradi navedenih sprememb vedno bolj zahtevna in težja, dostikrat pa tudi neuspešna.
- h) Mogoče bi bilo tudi zaznati, da se zunanjepolitična in diplomatska dejavnost v nekaterih ključnih segmentih znova koncentriira na izključne odločitve šefov držav in vlad (npr. zasedanja Evropskega sveta).
- i) Do določene mere se kažejo trendi krepitve diplomatske dejavnosti na nadnacionalni ravni (zlasti EU), kar spreminja vlogo in vsebino diplomacij nacionalnih držav. Pojav v primerjavi z zadnjim obdobjem moderne diplomacije sicer ni nov, vendar pa opazno pridobiva na navzočnosti in pomenu.
- j) S krepitvijo integracijskih procesov na področju varnosti in obrambe (izvajanje obrambnih reform), zlasti v okviru zveze Nato in v EU, prihaja do določene relativizacije bilateralne vojaške diplomacije in do njene delne transformacije v obrambno diplomacijo, ki je pretežno multilateralne narave.
- k) Pojav in porast pomena javne diplomacije, ki v opazni meri potiska diplomacijo in njeno dejavnost ter rezultate čedalje bolj v področje javnega. To po eni strani prispeva k večji transparentnosti delovanja diplomacij, po drugi strani pa najeda učinkovitost pogajalskih procesov, ki niso učinkoviti, če niso nejavni.

- l) Naraščajoča vloga javnosti in javnega mnenja ter medijev v kreiranju politike in v njenem izvajanju skozi diplomatsko dejavnost.
- m) Postmoderna diplomacija ima svojo osnovo v načelu odpiranja notranjih zadev mednarodnemu nadzoru, utemeljenem v številnih mednarodnih sporazumih in v delovanju številnih mednarodnih integracij.
- n) Postmoderna diplomacija je odprta diplomacija, njene metode pa so po *eni strani* usmerjene v zaščito posameznika na različnih področjih (npr. človekove pravice, varnost, izobrazba, pravice otrok, žensk in prizadetih ter marginaliziranih oseb) in po *drugi strani*, tako zaradi strukturne neprimernosti sodobnih družb za vodenje vojn kot zaradi širitve območja sodelovanja in stabilnosti, v izvajanje različnih preventivno naravnanih ukrepov (npr. vzpostavljanje zaupanja in varnosti, preprečevanje konfliktov, vzdrževanje in obnavljanje miru, nadzorovanje, opazovanje).
- o) Visoki diplomati postajajo vse bolj upravljavci procesov - menedžerji (npr. vodenje in koordinacija projektov v okviru različnih predsedovanj in v velikih misijah, npr. misija pri EU).
- p) Bolj kot kadarkoli prej je navzoča potreba po izobraževanju iz diplomatskih in zlasti ostalih znanj (upravljanje, javni nastopi itd.).

Prikaz značilnosti postmoderne diplomacije je razmeroma širok, saj smo pri tem poskusili zajeti velik spekter lastnosti, da bi se čimbolj približali možni ugotovitvi o tolikšni stopnji različnosti med moderno in postmoderno, da bi lahko utemeljili obstoj slednje.

Če bi se na tem mestu besedila znova oprli na predpostavko o temeljnosti klasične diplomacije in prej zapisano primerjavo z moderno sedaj prenesli in razširili na postmoderno diplomacijo, bi pri slednji lahko ugotovili nekatere naslednje skupine značilnosti:¹⁴

- a) *Kontinuiteta*: tudi v tem primeru prvi značilnosti (a in b) kažeta na čvrsto vez s predhodnima vrstama diplomacije, tj. z moderno in s klasično. Oboje od obdobja italijanskih mestnih držav in dalje ostaja temeljna značilnost diplomacije, ki ne glede na njeno pojavno obliko opredeljuje njen modus.
- b) *Dinamika*: težko bi opazili značilnost (oz. točko), ki bi izrecno in posebej opozarjala na pomen prostora in družbeno-funkcionalne bližine. Ne glede na to še vedno obstaja nepogrešljiv vtis o pomembnosti obojega za razvojno dinamiko diplomacije, vendar se njun vpliv verjetno izraža skozi več dejavnikov in na posreden način ter je zato manj opazen.

¹⁴ Tudi v tem primeru velja opazka o omejitvah mehanskega in strukturnega ločevanja navedenih značilnosti. Vendar smo pri kvalifikaciji postmoderne diplomacije v bistveno večji zadregi kot pri moderni, kajti število značilnosti, ki bi predstavljale relativno čvrste kriterije, je minimalno (morda samo prvi dve). To pomeni, da so meje še bolj zabrisane in polja delovanja še bližje kot pri moderni diplomaciji. Vendar pa je slednje gotovo v skladu z naravo postmodernosti, ki v svojem bistvu predstavlja odmik od čvrstih kriterijev, togih principov in nespremenljivih norm.

- c) *Adaptacija*: vrsta točk (recimo c, d, e, f, h in j – torej kar šest) kaže na širitev vsebin in oblik delovanja ter na večanje nabora tem, ki vstopajo v diplomatsko prakso. Pri večini je očitna intenzifikacija tega pojava, kar ga zato morda do določene mere celo zbližuje s prejšnjo skupino značilnosti. Morebiti bi celo lahko predpostavili, da z razvojem diplomacije dinamika in adaptacija vstopata v razmerje soodvisnosti in vzročnosti ter se zelo zbližujeta.
- d) *Nadgrajevanje*: vrsta točk (morda kar vseh preostalih osem) tudi v tem primeru kaže na (povečano) celovitost razvoja diplomacije, vključujoč njeno vsebinsko nadgradnjo, večanje števila metod delovanja in širitev vsebin, s katerimi se diplomacija ukvarja.

Če je temeljno strukturno obeležje klasične diplomacije bilateralizem in moderne multilateralizem, je za postmoderno mogoče ugotoviti visoko stopnjo komplementarnosti obeh značilnosti, ki pa je podvržena precejšnji stopnji njune notranje strukturne dinamike. Menimo namreč, da ni v vsakem primeru in v vsakem trenutku mogoče zlahka ugotoviti, katera značilnost je v določeni pojavnih oblikah komplementarnosti prevladujoča in katera je bolj dopolnjujoča oz. kdaj je njuna komplementarnost – če je – uravnotežena oz. izenačena. Navedeno misel bi lahko, v kolikor nam je vsebinsko blizu, uporabili kot argument za trditev, da je postmoderna diplomacija še v tako zgodnji razvojni fazi, ko bi bilo težko, če ne celo nemogoče, zaokrožiti jasno podobo njene pojavnih dinamike.¹⁵

Zato se nam zdi prav, da v razpravo na tem mestu vključimo že predhodno omenjeni kategoriji prostora in družbeno-funkcionalne bližine. Z njuno pomočjo si obetamo dognati jasnejšo distinkcijo med moderno in postmoderno diplomacijo ter določiti, kaj je v slednji isto in kaj je novo ter kaj izginja in kaj pridobiva veljavo v aktualni diplomatski praksi; morda bi deloma lahko tudi pojasnili, zakaj se to dogaja.

Intenzifikacija evropskega integracijskega procesa je vplivala na nadaljnje zmanjševanje pomena prostora v mednarodnih odnosih in na hkratno krepitev družbeno-funkcionalne bližine. Ta prostor se je navidezno krčil s širitvijo EU, ker je usihal njegov pomen, družbeno-funkcionalna bližina pa je hkrati naraščala z intenzifikacijo integracijskega procesa. V sozvočju s slednjim oz. z naraščanjem soodvisnosti kot rezultante tega integriranja torej opazamo hkratno usihanje pomena fizičnega prostora in naraščanje pomena socialnega prostora.

To se je odražalo oz. se še odraža skozi delovanje štirih svoboščin in v praktičnem smislu po eni strani morda še najbolj s širitvijo evro območja, znotraj katerega deluje skupna valuta, in po drugi strani prav tako z delova-

---

¹⁵ Slednje pa tudi ni naš cilj, saj poskušamo v tem besedilu prvenstveno podati izhodiščne značilnosti za njeno razumevanje, tj. tudi za razlikovanje od njenih predhodnih faz oz. vrst.

njem t. i. schengenskega območja, znotraj katerega ne obstaja več kontrola potovanj pri prehajanju meja nacionalnih držav, članic območja. Morda bi lahko dejali, da nam presek delovanja obeh mehanizmov pokaže na samo jedro delovanja evropskega integracijskega procesa, kjer le-ta dosega največjo intenzivnost.¹⁶ V širšem okviru pa navedeno gotovo lahko razumemo kot izrazito delovanje globalizacijskih procesov, ki jih spodbuja predvsem nepredstavljiv razvoj komunikacijske tehnologije (predvsem informacijske in prometne), ki kot temeljno značilnost »postavlja v ospredje stalno naraščanje oz. povečevanje obsega in količine informacij ob hkratnem zmanjšanju časa, ki je potreben za njihovo dostopnost«. (Jazbec, 2004: 230) Ta »univerzalna in že skoraj hipna dosegljivost informacij postaja s tem opredeljujoča značilnost nadaljevanja globalizacijskih procesov« (prav tam), hkrati pa je med ključnimi dejavniki zmanjševanja oz. usihanja pomena prostora v mednarodnih odnosih. Oziroma povedano drugače: »Med žgočimi temami na tem območju je vsekakor proces globalizacije, ki – kot nekateri trdijo – v dolgoročnem smislu najavlja neizogiben zaton 'klasičnega' mednarodnega sistema, ki ga je inavguriral westfalski mirovni kongres s sintagmo uveljavitve na teritorij oprte suverenosti kot odločujoče.« (Benko, 2000: 8) To dodatno potrjuje tisto že navedeno značilnost aktualne mednarodne skupnosti, ki pravi, da zemljepisne razdalje ne igrajo več pomembne vloge. Ob tem pa je povsem umestno vprašanje, kaj to pomeni za delovanje in razumevanje fenomena naraščanja migracij, za približevanje oz. oddaljevanje varnostnih groženj in za degradacijo oz. destabilizacijo (naravnega) okolja kot tistih tem, ki postajajo prevladujoče v aktualni diplomatski praksi in v mednarodnopolitičnem diskurzu.

Če bi navedeno poskušali vstaviti v okvir prisotnega pojava deteritorializacije¹⁷ ne samo mednarodnih odnosov, pač pa tudi tistih znotraj nacionalnih držav, bi morali hkrati vsaj nakazati ugotovitev, da zaradi spremenjene zgodovinske situacije številne institucije, zlasti mednarodne organizacije (a tudi npr. zunanja ministrstva), ki so bile formirane v obdobju po koncu druge svetovne vojne, torej v povsem drugačnih okoliščinah, kot so današnje, gotovo ne zmorejo več v enaki meri zagotavljati učinkovitega upravljanja s procesi v mednarodni skupnosti. Morda se slednje nanaša predvsem na njihovo zapleteno organizacijsko strukturo, ki je potrebna korenitih sprememb, da bi lahko zagotavljala učinkovitost (predvsem pa pravočasnost) upravljanja z izrazito povečano dinamiko procesov, zlasti integracijskega. V

¹⁶ *Mimogrede, to kaže tudi na dejstvo, da Evropa več hitrosti praktično že obstaja in da je ravno to gonilna sila nadaljnega integracijskega procesa, ne pa njegova zaviralnica. Več o tem npr. Algieri et. all. 2003.*

¹⁷ *V ta sklop sodi tudi npr. uvajanje e-diplomacije. S tem področjem se predvsem ukvarjata DiploFoundation in Diplomska akademija Malta (www.diplomacy.edu 10. 6. 2007), ki razvijata več e-izobraževanj (www.diplomacy.edu/smallstates 10. 6. 2007) in o tej temi tudi pripravljata e-učbenik, ki bo objavljen na njihovi spletni strani.*

tej luči se nam dehierarhizacija kaže kot deloma že prisoten pojav in kot možen odgovor na omenjeno potrebo po večji učinkovitosti. Menimo še, da tako sinergični kot tudi zgolj paralelni učinki delovanja obeh pojavov (deteritorializacija in dehierarhizacija) v veliki, morda celo v ključni meri vplivajo na oblikovanje osrednjih značilnosti postmoderne diplomacije in na njihovo nadaljnjo krepitev.

Obravnavo postmoderne analize bi za potrebe tukajšnjega besedila zato lahko poskusili skleniti s tremi primerjavami.

Prvič, klasično diplomacijo obeležujejo bilateralizem in odločujoča odvisnost od prostora (teritorializacija) ter sprva skoraj neobstoječa stopnja odvisnosti od družbeno-funkcionalne bližine. Moderno diplomacijo prvenstveno obeležujejo multilateralizem, zelo pomembna odvisnost od prostora (teritorializacija) in naraščajoč pomen družbeno-funkcionalne bližine, ki se kaže skozi delovanje institucij (hierarhizacija). Postmoderno diplomacijo obeležujejo visoka stopnja komplementarnosti bilateralizma in multilateralizma, precej zmanjšana odvisnost od prostora (deteritorializacija), čeprav pa ne njegova nepomembnost, in izrazito velik pomen družbeno-funkcionalne bližine (dehierarhizacija). V tem kontekstu se nam oba pojava (deteritorializacija in dehierarhizacija) kažeta kot morda prevladujoč tip vzročnosti v okviru integracijskih procesov.

Drugič, westfalsko obdobje pojmovanja ne le diplomacije vzpostavi konsolidacijo evropskega prostora in prične s prekomorsko kolonialno ekspanzijo evropskih sil.¹⁸ Pri tem ne gre samo za izvoz vpliva in vrednostnih sistemov ter za uvoz kapitala, delovne sile in surovin, ampak tudi za širitev prostora kot tiste kategorije, ki sploh omogoča delovanje nacionalne države, tudi zunaj njenih meja. Ta ekspanzija je po eni strani povzročila, po drugi strani pa sovpadala, kar se notranjih procesov tiče, z razvojem nacionalnega trga in moderne nacionalne države in, kar zadeva mednarodne procese, z razvojem svetovnega trga in z nastajanjem univerzalne mednarodne skupnosti.¹⁹ Svet po koncu hladne vojne pa je v okviru danega prostora, ki se mu je zaradi delovanja globalizacijskih procesov *de facto* zmanjšal *modus operandi*, vzpostavil nove vrste prostor kot produkt delovanja komunikacijske tehnologije. Usihanje pomena prostora se torej kaže po eni strani s tem, da še obstaja, a je fizično zlahka premagljiv, in po drugi strani v tem, da še obstaja, a je naraščajoče substituiran z virtualnostjo kot s produktom intenzivne razvojne sinergije komunikacijskih tehnologij.

Tretjič, z radikalnim spreminjanjem zgodovinske situacije v minulem sto-

---

¹⁸ Ta pa je hkrati dotedanjo intenzivno, celo razdiralno kompetitivnost med njimi prenesla z evropskega na nastajajoči svetovni trg in s tem v perspektivi povečala tako njene dezintegracijske kot tudi integracijske učinke.

¹⁹ Predstavljena strukturna dinamika teh procesov je po avtorjevem mnenju eno od izhodišč tu citiranih Benkovih tekstov.

letju prihaja do naraščajočih sprememb v delovanju diplomacije, ki jih je vedno težje možno jasno definirati in vpeti v pregleden zgodovinsko razvojni okvir. Ugotovili smo, da obstaja določljiva in prepoznavna, čeprav po obsegu omejena, vendar efektivna kontinuiteta v razvoju diplomacije, prav tako pa njeno nadgrajevanje, ki je naraščajoče. Oboje smo poskušali tudi konkretno argumentirati. Težko bi tudi dvomili o dinamičnosti razvoja diplomacije, vendar jo je bilo v okviru naše razprave skozi posamezne faze progresivno zahtevneje argumentirati na razpoznaven in neposreden način. Adaptacija je tudi očitna, vendar od obravnavanih štirih skupin značilnosti morda še najmanj oprijemljivo določljiva.

Sklep

V obravnavi razvojne dinamike diplomacije in njenih oblik smo v tem besedilu skušali prikazati in utemeljiti njeno sedanjo razvojno fazo, ki smo jo poimenovali postmoderna diplomacija. Po našem mnenju obstaja vrsta značilnosti posameznih faz diplomacije, ki sicer kažejo na njihovo medsebojno povezanost, še bolj pa na njihovo razločevanje. Kot ključna kriterija za opredeljevanje teh razlik se nam kažeta kategoriji prostora in družbeno-funkcionalne bližine, ki sta glede na različno razvitost strukturnih elementov posameznih družb in glede na premagljive geografske razsežnosti med njimi v odločilni meri vplivala na vsebino in obliko diplomacije v posamezni zgodovinski situaciji.

Ugotovili smo, da v razvoju diplomacije nekatere njene značilnosti ostajajo nespremenjene v pretežnem delu njenega delovanja (npr. obstoj stalnih misij in dvostranske komunikacije), nekatere se širijo (izbor tem, s katerimi se diplomati ukvarjajo) in tudi poglobljajo (zahtevnost strukture in stila poročanja), nekatere se zmanjšujejo (npr. pogajalska), nekatere pa so nove oz. znova pridobivajo na pomenu (npr. javna in gospodarska diplomacija). Vse to povečuje in pogloblja raznolikost diplomatskega dela, katerega rezultati so vidnejši šele dolgoročno. Ko smo razpravljali o posameznih razvojnih fazah diplomacije, smo opazili, da je faza prvotne diplomacije, ki predstavlja predvsem občasno odpošiljanje odposlancev, trajala več kot tisočletje, klasična, ki vzpostavi na teritorij vezane temeljne funkcije diplomacije (kar je njena ključna podstat še danes), traja tri stoletja, moderna, ki dotedanjo prakso strne v dinamično in heterogeno celoto, traja nepolno stoletje, medtem ko je postmoderna očitno razpoznavna ne več kot minulo poldrugo desetletje.

Ob natančnejšem analitičnem pogledu je mogoče ugotoviti ne samo naraščajočo progresivno dinamiko v razvoju diplomacije, ob opaznem krajšanju posameznih faz, ampak tudi proliferacijo njenih pojavnih oblik, metod dela in novih vsebin, ki ves čas vstopajo v njen repertoar. Obenem je mogo-

če ugotoviti tudi vsestransko razširjenost multilateralne diplomacije v večini vrst aktualne diplomatske prakse (politična, parlamentarna, obrambna, kulturna, gospodarska itd.) in hkraten obstoj bilateralne v vseh sedaj obstoječih primerih, ki je v nekaterih še vedno prevladujoča (npr. vojaška). Iz tega smo ugotavljali komplementarnost kot tisto strukturno obeležje postmoderne diplomacije, ki je nadgradnja dosedanjih pojavnih oblik in značilnosti diplomatske prakse.

Ob vsem navedenem pa nikakor ne moremo mimo ene od temeljnih ugotovitev, ki kaže na nadaljnjo močno triangularno soodvisnost kategorij država – diplomacija – mednarodne organizacije in s tem na tudi prihodnjo nepogrešljivost diplomacije.

Naše razmišljanje bi zato lahko strnili s premislekom, da to, kar smo tu poimenovali, opredelili in analizirali kot postmoderno diplomacijo, obstaja in kaže na očitno strukturno nadgradnjo predhodnih vrst in oblik diplomatske prakse. Njen pojav je v opazni meri vezan na procesa deteritorializacije in dehierarhizacije. Poseben teoretični in empirični izziv bi bilo proučevanje, kako se tu obravnavana transformacija diplomacije kaže v oz. na delovno diplomacije slovenske države.²⁰

In končno, pri iskanju odgovora na – morda ključno – vprašanje o substituiranju kategorije prostora pridemo do premisleka, ki »terja premik iz raziskovanja sindroma države k še nedoločljivi sintagmi medsebojne odvisnosti.« (Benko, 2000: 9) Po našem mnenju obstaja vsaj nekaj indicev (evropski integracijski proces bi gotovo lahko bil eden od njih) za upravičenost takega premika, vendar si kljub temu v okviru tako ozke in kratke razprave o tem ne bi upali izreči dokončnega mnenja. Vsekakor pa je slednje treba razumeti predvsem kot spodbudo za nadaljnje empirično proučevanje in teoretično poglobljanje navedenega področja.

LITERATURA

- Anderson, M. S. (1993): *The Rise of Modern Diplomacy*. London, New York: Longman.
- Algieri, Franco, Emmanouilidis, J. A. in Maruhn, R. (2003): *Europa differenziert Denken: Fünf Szenarien zur Zukunft der Europäischen Union*. V Erich Reiter (ur.), *Jahrbuch für internationale Sicherheitspolitik 2003*, 197–212. Hamburg, Berlin, Bonn: Mittler & Sohn GmbH.
- Barston, R. P. (2006): *Modern Diplomacy*. Harlow: Pearson. Third edition.
- Benko, Vladimir (1987): *Mednarodni odnosi*. Maribor: Založba Obzorja. Druga, prenovljena izdaja.

---

²⁰ Za nekaj osnovnih misli o nastanku slovenske diplomacije ter njenem sociološkem in organizacijskem ustroju gl. Jazbec, 2001 in 2002.

- Benko, Vlado (1997a): Znanost o mednarodnih odnosih. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Benko, Vlado (1997b): Zgodovina mednarodnih odnosov. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Benko, Vlado (1998): Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V Milan Jazbec (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, 39–58. Celovec: Založba Drava.
- Benko, Vlado (2000): Sociologija mednarodnih odnosov. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Berridge, G. R. (2005): *Diplomacy*. Palgrave Macmillan. Third edition.
- Bohte, Borut in Sancin, Vasilka (2006): *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Pravna fakulteta in Cankarjeva založba.
- Cooper, Robert (1996): *The Post-Modern State and the World Order*. London: Demos.
- Jazbec, Milan (2001): *The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some comparison from the Baltics*. Aldershot: Ashgate.
- Jazbec, Milan (2002): *Diplomacija in varnost*. Ljubljana: Vitrum.
- Jazbec, Milan (2004): *Diplomacija malih držav in globalizacija*. V Milan Brglez, Drago Zajc (ur.), *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije*, 229–243. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jazbec, Milan (2005): *The Fall of the Berlin Wall and the Change of the Paradigm*. V IFIMES Yearbook 2004, 147–159. Ljubljana.
- Jazbec, Milan (2006): *Osnove praktične diplomacije*. V Bojan Pipenbaher (ur.), *Civilne razsežnosti operacij v podporo miru*, 149–176. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo, Direktorat za obrambne zadeve: Sektor za civilno obrambo.
- Jazbec, Milan (2007a): *Diplomacy and Security after the End of the Cold War: The Change of the Paradigm*. V Jiří, Gruša (ur.), *41st Yearbook 2006*, 163–177. Vienna: Diplomatische Akademie Wien.
- Jazbec, Milan (2007b): *Vojaška in obrambna diplomacija*. Ljubljana: Založba FDV.
- Mlinar, Zdravko (1995): *Territorial Dehierarchization in the Emerging New Europe*. V Josef Langer, Wolfgang Pöllauer (ur.), *Kleine Staaten in grosser Gesellschaft / Small States in the Emerging New Europe*, 161–180. Eisenstadt: Verlag für Soziologie und Humanethologie.
- Sen, Biswanath (1988): *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers. Third Revised Edition.